

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2020 – Volume 29, Issue 6, pp. 43–60
<http://doi.org/10.18352/jsi.648>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Michelle van der Tier, Researcher Lectoraat Sociale
Integratie, Zuyd Hogeschool, Programmaleider
Professioneel Acterschap, PhD student, Katholieke
Universiteit Leuven. Area of research: verantwoording;
street-level research; professioneel actorschap.

Recent publicatie: Van der Tier, M., Hermans, K., &
Potting, M. (2019). Managing multiple accountability
perspectives and expectations in practice. A scoping

review of the use of accountability mechanisms by social
workers. *European Journal of Social Work*.

Chantal van Lieshout, Researcher Lectoraat Sociale
Integratie, Zuyd Hogeschool
Programmableider Over-leven. Area of research:
samenlevingsopbouw; leefwereld perspectief; politiserend
werken.

Recent publicaties Chantal van Lieshout: Dinjens, J.,
van Lieshout, C, & Maas, P. (2020). Hervinden van de
professionele stem. Hoe sociaal werkers samen de basis
van hun vak formuleren. *Vakblad Sociaal Werk*, 1, 30-32.

Correspondence to: Michelle van der Tier

E-mail: michelle.vandertier@zuyd.nl

Category: Research

DE CONFLICTLOZE WEG: EEN EXPLORATIEF KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR POLITISEREND WERKEN IN HET OPBOUWWERK

MICHELLE
VAN DER TIER,
CHANTAL VAN
LIESHOUT

CONFLICT AVOIDANCE: AN EXPLORATIVE QUALITATIVE RESEARCH OF ADVOCACY IN COMMUNITY WORK

SAMENVATTING

Binnen het sociaal werk is recent veel aandacht voor de mensenrechtenbenadering vanuit de kritiek dat werkers te weinig aandacht hebben voor structurele vraagstukken en de normatief-ethische positie die zij innemen als poortwachter tussen beleid en praktijk. Het ontbreekt aan studies die inzicht geven in hoe sociaal werkers structurele vraagstukken politiseren. In dit artikel beschrijven we de bevindingen van een explorerend kwalitatief onderzoek naar de betekenis die opbouwwerkers geven aan het begrip politiserend werken in hun beroepspraktijk. De data bestaat uit focusgroepbijeenkomsten met opbouwwerkers uit drie verschillende organisaties en een diepte-interview. Uit de analyse blijkt dat de opbouwwerkers politiserende praktijken vooral beschrijven als laveren en bruggenbouwen tussen perspectieven van beleidsmakers en burgers, en tussen burgers onderling. Ze helpen burgers om signalen te agenderen en te bespreken met beleidsmakers, waarbij ze zelf op de achtergrond blijven. Het roept de vraag op of ze met deze gematigde benadering structurele vraagstukken onderdeel van publiek debat maken. Tegelijkertijd toont het ook een bescheidenheid, waarbij opbouwwerkers als vertaler en bruggenbouwer tussen conflicterende perspectieven in de samenleving opereren. Ondanks de kleinschalige opzet, toont onze studie hoe complex het voor sociaal werkers is om te laveren tussen verschillende belangen, maar ook tussen een dialogische en een kritische benadering.

TREFWOORDEN

Opbouwwerk, politiserend werken, signalering, bruggenbouwer, normatief-ethische positie

ABSTRACT

There is a debate going on in social work in the Netherlands and Flanders about the position of human rights in social work. This debate is fueled by the critique that social workers hardly address structural problems in society as gatekeeper between policy and practice. However, studies that explore how social workers at the street-level use advocacy strategies to collectivize structural problems and contribute to policy change is lacking. This article reports on the findings of a qualitative explorative research that aims to explore the meaning Dutch community workers give to the concept of advocacy in their day-to-day work. The data is gathered by means of focus groups and an in-depth interview with community workers of three community organizations in the Netherlands. Our findings show that community workers describe their advocacy strategies mainly as maneuvering and building bridges between perspectives of government administrators

and citizens, and between groups of citizens. It is questionable if such a modest approach of advocacy cultivates a public debate on structural issues in society. It shows a humble approach where community workers position themselves as translators and mediators between conflicting perspectives in society. Despite the small-scale qualitative data, our study shows the complexity of managing multiple perspectives and interests, and maneuvering between a dialogical and critical approach in social work.

KEYWORDS

Community work, advocacy, giving voice, linking pin, moral considerations

INLEIDING

De mensenrechtenbenadering van het sociaal werk is de laatste jaren een veelbesproken onderwerp (e.g. Grymonprez & Debruyne, 2017; Hartman, Knevel, & Reynaert, 2016; Hoijtink, 2015; Scholte, 2018; Van Pelt, 2020). Dit debat is samen te vatten in de volgende drie punten. Ten eerste wordt door te verwijzen naar de internationale definitie van het sociaal werk (IFSW, 2014) gesteld dat mensenrechten een belangrijk referentie- en handelingskader vormen voor sociaal werkers. Ten tweede wordt gesteld dat het sociaal werk door de mensenrechtenbenadering in essentie een waardengedreven beroep is (Scholte, 2018; Van Pelt, 2020; Vandekinderen, Hermans, Raymaeckers, & Roose, 2019). En ten derde wordt gesteld dat sociaal werkers de mensenrechtenbenadering nog maar weinig praktiseren, omdat zij te beleidsvolgend zijn. Hoijtink (2015) verwijst in dit verband net als Spierts (2013) naar 'de stille professional'. Hieruit zouden we kunnen concluderen dat het sociaal werk steeds meer afgedreven is van haar eigen professionele waarden. Tegelijkertijd laat de herwaardering van de internationale definitie en de mensenrechtenbenadering zien dat het sociaal werk teruggrijpt naar haar professionele roots. Politiserend werken wordt in dit kader aangedragen als een manier om de mensenrechtenbenadering te praktiseren, omdat het recht doet aan het opkomen voor sociale rechtvaardigheid, een menswaardig bestaan, en het bestrijden van maatschappelijke ongelijkheid en sociale uitsluiting (Gradener, 2017; Hartman *et al.*, 2016; Hoijtink, 2015).

Over de waarde van politiserend werken voor het sociaal werk is weinig discussie. Er is een sterke roep naar meer politiserende praktijken. Echter, het ontbreekt aan een sterk empirisch fundament dat aantoont dat deze politiserende praktijken ondergesneeuwd zijn geraakt. We weten niet goed welke plaats politiserend werken krijgt in de huidige beroepscontext en hoe het gepraktiseerd

wordt door sociaal werkers. We weten ook niet of de veronderstelling dat het politiserend werken verdwenen is wel klopt. Het zou net zo goed kunnen dat het politiserend werken een andere verschijningsvorm gekregen heeft, aangepast aan de huidige context. Het doel van ons artikel is om aan de hand van een explorerend kwalitatief onderzoek in het opbouwwerk empirisch inzicht te krijgen in politiserende praktijken in het sociaal werk. We hebben ervoor gekozen om ons te focussen op het opbouwwerk, omdat het begrip 'politiserend werken' onlosmakelijk verbonden is met de identiteit van het opbouwwerk (Dozy, 2008; Veldboer, 2002). Met gebruik van focusgroepen met opbouwwerkers uit drie verschillende organisaties exploreren we hoe deze opbouwwerkers betekenis geven aan het begrip politiserend werken in hun dagelijks werk. We willen met deze studie de brug slaan tussen theorie en praktijk. Hiermee dragen we bij aan inzicht in hoe politiserende praktijken eruitzien in de dagelijkse praktijk en in hoeverre die overeenstemmen met de modellen in de literatuur. Ondanks dat meer onderzoek nodig is, laat onze studie zien hoe het laveren tussen verschillende belangen interacteert met de manier waarop de opbouwwerkers politiserend werken, en welke keuzes ze hierin maken.

POLITISEREND WERKEN

Ondanks dat er veel geschreven is over politiserend werken in het sociaal werk, wordt het begrip nauwelijks gedefinieerd in het huidige debat. Politiserend werken wordt vooral genoemd in relatie tot de herwaardering van de mensenrechtenbenadering (e.g. Botman & Gradener, 2019; Hermans, Raeymaeckers, Roose, & Vandekinderen, 2019; Scholte, 2018). Hermans (2014) en Hoijtink (2015) geven aan dat het gaat om het vinden van een delicaat evenwicht tussen een kritische en een coöperatieve houding in relatie tot beleid. Grymonprez en Debruyne (2017) en Van Ewijk (2014) benadrukken dat politiserend werken geen kant-en-klaar recept is, maar vraagt om een voortdurende afstemming tussen de positie van de sociaal werker en de maatschappelijke context waarin die opereert. Zij wijzen erop dat het een basispraktijk is die aan de frontlinie van het sociaal werk vorm krijgt: in het contact tussen burgers, sociaal werkers, en andere actoren in de samenleving.

Een dergelijke contextuele benadering vraagt om een ruime definitie van 'politiserend werken' die aansluit op de brede definitie van Vandekinderen *et al.* (2019, p. 32), voortbouwend op het werk van d'Hertoge en Van Oyen (2017) en Jansson (2014):

"Politiserend werken verwijst naar de dubbele functie van mensenrechten: enerzijds het waarborgen van (de toegang tot) rechten en anderzijds het collectiviseren van maatschappelijke problemen".

Deze definitie focust op het garanderen van basisrechten vanuit de poortwachtersfunctie en de structurele opdracht van het sociaal werk. Politiserend werken wordt hierbij gezien als een middel om van sociale onrechtvaardigheid en ongelijkheid van mensen een publieke kwestie te maken (Gradener, 2017; Hoijtink, 2015; Scholte, 2018). De signaalfunctie van het sociaal werk vervult een belangrijke rol in het attenderen van de overheid op haar verantwoordelijkheid om grondwettelijk verankerde opdrachten waar te maken (Gradener, 2017; Grymonprez & Debruyne, 2017).

Echter, uit het beperkt beschikbaar onderzoek weten we dat sociaal werkers sociale rechtvaardigheid voornamelijk op individueel niveau aanpakken, vanuit een inschatting wat zij haalbaar en realistisch achten in die specifieke situatie (Hojtink, 2015). Tegelijkertijd maken ze zich nog nauwelijks los van beleid, mede door een institutionele afhankelijkheid die een assertieve publieke rol bemoeilijkt (Duyvendak & Tonkens, 2017; Hermans, 2014; Hoijtink, 2015; Vandekinderen *et al.*, 2019). De aangehaalde definitie heeft ook oog voor bespreekbaar maken van structurele vraagstukken in de samenleving door het creëren van bewustwording en het informeren van het groter publiek over sociale problemen. Zodoende worden deze vraagstukken verheven tot een publieke kwestie (Hojtink, 2015). Dit vraagt van sociaal werkers dat ze zich losmaken van het sociaal beleid en invloed uitoefenen op de politieke agenda en machtshebbers bewerken (Gradener, 2017; Hartman *et al.*, 2016; Hoijtink, 2015). Door geïndividualiseerde problemen te politiseren en hun inbedding in maatschappelijke structuren te analyseren, tilt de sociaal werker deze problemen naar een collectief niveau en wordt bijgedragen aan sociale verandering (Grymonprez & Debruyne, 2017).

VIJF VORMEN VAN POLITISEREND WERKEN

Voortbouwend op deze brede definitie, zien we politiserend werken als een breed begrip dat verschillende handelingspraktijken van sociaal werkers omvat. Om politiserende praktijken te identificeren en tegelijkertijd voldoende ruimte te houden voor verschillende verschijningsvormen van politiserend werken, hebben we in het onderzoek voortgebouwd op het conceptueel kader van Hermans (2014) die onderscheidt maakt tussen vier benaderingen in de signaalfunctie van het sociaal werk. De wijze waarop Hermans de signaalfunctie definieert, sluit nauw aan bij het begrip politiserend werken, omdat het gaat om het signaleren van structurele mechanismen en samen met groepen in de samenleving structurele vraagstukken publiekelijk bespreekbaar maken (Sluiter, 2010).

De eerste verschijningsvorm is 'radicaal sociaal werk' en heeft betrekking op de manier waarop de samenleving economische bronnen en macht verdeelt, en de rechtvaardigheid en legitimiteit

van institutionele systemen. Hermans onderscheidt hierbij drie varianten: het creëren van bewustwording op basis van Freire; het voeren van sociale actie; en het uitzetten van innovatieve praktijken die de bestaande orde uitdagen. Politiserend werken duiden we binnen deze vorm dus als een conflictbenadering, waarbij de sociaal werker vanuit collectieve actie en een bewustwordingsproces samen met de cliënt de strijd voert voor sociale verandering. Onderdeel hiervan is de cliënt sterk maken om de strijd te kunnen voeren. Deze benadering sluit aan bij wat Scholte (2018) de radicale stroming noemt.

De tweede verschijningsvorm is 'kritisch sociaal werk' waarbij de aandacht gaat naar het handelen van de sociaal werker, en daardoor micropraktijk en macropraktijk met elkaar verbindt. In deze vorm zien we politiserend werken vooral als de mate waarin het sociaal werk ongelijkheid en discriminatie al dan niet bewust reproduceert. Deze vorm kijkt niet enkel kritisch naar de samenleving, maar ook naar de rol en positie van de sociaal werker om ongelijkheid en discriminatie te bestrijden. Dit betekent dat de sociaal werker niet enkel naar beleidsmakers kijkt, maar tevens naar zijn eigen positie en vermogen in het bestrijden van ongelijkheid en discriminatie. Door kritische reflectie expliciteert deze vorm eigen veronderstellingen en bewustwording over taal van de sociaal werker, en het beleid en structurele processen in de samenleving.

De derde verschijningsvorm is 'beleidsgericht werken' waarbij de aandacht vooral ligt op beleidsbeïnvloeding vanuit een gematigde benadering. In deze vorm van politiserend werken zoekt de sociaal werker toenadering tot beleidsactoren in plaats van zich af te zetten tegen het bestaande beleid zoals bij de eerste vorm. Het gaat dus vooral om het bouwen en onderhouden van coalities vanuit een conflictloze doch kritische strategie. De rol van de overheid wordt hierbij nauwelijks bevraagd. Niet vanuit een verwijtende houding, maar vanuit een constructieve houding worden structurele problemen op de politieke tafel gelegd en wordt vanuit een lobbystrategie gewerkt aan sociale verandering. Deze benadering sluit aan bij wat Scholte (2018), Benthem en Wouters (1974), en De Turck (1978) de gematigde stroming noemen.

De laatste verschijningsvorm is het 'assertief sociaal werk' waarbij de samenwerking met beleid wordt gezocht, maar tegelijkertijd voldoende aandacht is voor de eigen professionele positie en identiteit. Het betreft dus een combinatie van de tweede en derde vorm. Het politiserend werken richt zich in deze vorm met name op het bouwen van partnerschappen, om van daaruit te werken

aan beleidsbeïnvloeding op basis van een grondrechtenbenadering. Het gaat hierbij vooral om het strategisch laveren tussen de professionele logica en de beleidslogica. Echter, in tegenstelling tot de derde vorm, zoekt het 'assertief sociaal werk' op een constructievere wijze het publieke debat op en bediscussieert dominante denkpatronen.

In de vakliteratuur worden deze verschillende vormen van politiserend werken nauwelijks getoetst aan de praktijkwerkelijkheid. Om hier een bijdrage aan te leveren hebben we deze vier verschijnsvormen in onze studie gebruikt als analytisch kader.

METHODOLOGIE

Design

We hebben gekozen voor een explorerend kwalitatief onderzoek design om te exploreren hoe opbouwwerkers betekenis geven aan het begrip politiserend werken in hun beroepspraktijk. De onderzoeksvraag die leidend is geweest in de studie is: Hoe geven opbouwwerkers betekenis aan het begrip politiserend werken binnen hun huidige beroepspraktijk?

We hebben deze vraagstelling onderzocht bij opbouwwerkers uit drie verschillende welzijnsorganisaties uit drie verschillende steden. Een exploratieve opzet lag voor de hand, omdat in vakliteratuur het begrip politiserend werken vooral theoretisch bediscussieerd wordt, maar nog weinig empirisch onderzocht is. We weten dus nog nauwelijks hoe politiserende praktijken in het sociaal werk eruitzien en hoe sociaal werkers hier zelf betekenis aan geven. Een explorerende studie biedt de mogelijkheid om met opbouwwerkers in gesprek te gaan over hun denkbeelden en interpretaties van het begrip 'politiserend werken'.

Participanten

De participanten zijn geselecteerd op basis van de volgende twee stappen. Ten eerste hebben we gekozen om te focussen op het domein opbouwwerk, omdat het begrip 'politiserend werken' onlosmakelijk verbonden is met de identiteit van het opbouwwerk (Dozy, 2008; Gerrits & Vlaar, 2010; Veldboer, 2002). Ten tweede hebben we participanten geselecteerd uit drie verschillende welzijnsorganisaties, om daarmee de betrouwbaarheid van de studie te vergroten. Alle drie de organisaties hadden opbouwwerkers in dienst en benoemden

die ook als zodanig. Daarnaast waren de organisatiegrootte en dienstaanbod ongeveer gelijk. De opbouwwerkers werkten zowel in de stad als in dorpskernen. In deze wijken en dorpen ondersteunen zij vrijwilligers en bewoners bij het maatschappelijk participeren in de gemeenschap, het mobiliseren van nieuwe initiatieven en het beïnvloeden van beleid. In totaal hebben tien participanten deelgenomen aan het onderzoek. De leeftijd en werkervaring van de participanten was gevarieerd. De opleidingsachtergrond was buiten een participant, sociaal werk.

Dataverzamelmethode

Met de participanten zijn drie focusgroepbijeenkomsten gehouden die gemiddeld anderhalf uur tot twee uur duurden. Een semigestructureerd interview is toegevoegd omdat een van de participanten de focusgroep voortijdig moest verlaten. De vragen die we gesteld hebben, zijn gericht op de betekenisgeving van het begrip politiserend werken door de opbouwwerkers. We hebben de opbouwwerkers vooral gevraagd om eigen beschrijvingen en bewoordingen toe te kennen aan het begrip, en deze concreet te maken door middel van praktijkvoorbeelden. We hebben bewust als onderzoekers geen definitie genoemd van het begrip politiserend werken en ook geen voorbereidend werk gevraagd, om de betekenisgeving van de participanten zo min mogelijk te beïnvloeden.

Data-analyse

De drie focusgroepbijeenkomsten en het interview zijn opgenomen met toestemming van de participanten. De audio-opnames zijn getranscribeerd en geanonimiseerd. De data zijn geanalyseerd vanuit de analysemethode van Miles en Huberman (2014). De eerste stap in de analyse was het door twee onderzoekers afzonderlijk open coderen van tekstfragmenten die ofwel een beschrijving gaven van hoe de participanten het begrip politiserend werken definieerden, of een beschrijving gaven van de wijze waarop participanten politiserend werken praktiseren. Om deze politiserende praktijken te definiëren hebben we gebruik gemaakt van de vier vormen van Hermans. Vervolgens hebben de onderzoekers de codering besproken en is de data afzonderlijk thematisch gecodeerd en wederom besproken om de betrouwbaarheid van de analyse te vergroten. Tot slot hebben de onderzoekers thematische coderingen per focusgroep en interview geanalyseerd op overeenkomsten en verschillen om uiteindelijk de belangrijkste bevindingen op overstijgend niveau te destilleren.

RESULTATEN

Politisierend werken is nauwelijks bekend bij de opbouwwerkers

Uit de gesprekken met de opbouwwerkers blijkt dat ze weinig bewust bezig zijn met het begrip politiserend werken of het associëren met hun dagelijks werk. De meeste opbouwwerkers weten niet goed te benoemen wat ze onder politiserend werken verstaan. Sommige opbouwwerkers associëren het begrip letterlijk met de term 'politiek'. Enkele associëren politiserend werken met "het op de barricades" gaan:

"Ik denk ook dat de opleiding zoals die ooit was, ik weet nog dat mijn lichting de sociale academie die er toen was, die waren constant op de barricades, dat was gewoon politiek, van voor tot achter, binnen de school zelf, binnen de opleiding zelf."

Het bovenstaande citaat laat zien dat ondanks de grote aandacht die recent ontstaan is in de vakliteratuur rondom het begrip politiserend werken, het begrip nauwelijks bekend is bij de opbouwwerkers. Echter, wil dit niet zeggen dat de opbouwwerkers niet politiserend werken.

Voorzichtig manoeuvreren tussen verschillende belangen

Als we de praktijken, die de opbouwwerkers omschrijven, analyseren dan valt op dat zij wel degelijk een vorm van politiserend werken toepassen in hun werk, ondanks dat zij dat zelf als zodanig niet benoemden. Ze kiezen duidelijk niet voor de radicale benadering, maar eerder een meer voorzichtige benadering die overeenkomsten vertoont met de derde vorm van politiserend werken van Hermans (2014): 'beleidsgericht werken'. Uit de praktijken die ze beschrijven blijkt namelijk dat de opbouwwerkers een gematigde benadering kozen door het conflict bewust uit de weg te gaan, zich niet af te zetten tegen beleid maar vooral te kiezen om zich op te stellen als een partijloze verbinder. In de verhalen van de opbouwwerkers over hun relatie met burgers en beleid komt telkens naar voren hoe zij voorzichtig manoeuvreren tussen de belangen van beiden maar ook tussen groepen in de samenleving. Ze bewaken hierbij bewust hun eigen neutraliteit. Ze kiezen geen kant en positioneren zich daardoor niet. Niet voor de burger, niet voor de eigen organisatie en niet voor de overheid. Dit voorzichtig manoeuvreren kwam terug in hun verhalen over hoe ze (groepen) burgers benaderen en hoe ze hun relatie met de beleidsmakers beschreven.

Uit de gesprekken blijkt dat de opbouwwerkers in hun relatie met (groepen) burgers mensen nader tot elkaar proberen te brengen en de beeldvorming van deze (groepen) burgers ten opzichte van elkaar trachten te nuanceren. Ze proberen bijvoorbeeld polarisatie tegen te gaan door beeldvorming van groepen mensen in de samenleving te nuanceren en te verbreden. Zoals blijkt uit het onderstaande citaat, proberen de opbouwwerkers vanuit een inclusiegedachte iedereen de mogelijkheid te bieden om hun stem te laten horen en aanspraak te doen op hun inlevingsvermogen:

“Een concreet voorbeeld is de Sinti gemeenschap. Ze hebben sterk het gevoel van uitsluiting. Ik heb het in de wijkraad ingebracht. Weten jullie dat die groep er is? [...] Ik heb uiteindelijk een contact tot stand gebracht tussen de wijkraad en de Sinti gemeenschap om ze wat nader tot elkaar te brengen. Toen zijn ze met elkaar in gesprek geraakt. In principe kunnen ze daar nu wel de vruchten van plukken. In ieder geval is de beeldvorming ten opzichte van die gemeenschap aangepast en kunnen ze dan makkelijker die aansluiting vinden.”

Het bovenstaande citaat laat zien dat politiserend werken niet enkel in een directe relatie tot beleid hoeft plaats te vinden. Door de wijkraad en de Sinti gemeenschap met elkaar in contact te brengen proberen de opbouwwerkers de sociale uitsluiting van deze gemeenschap te verminderen en de beeldvorming bij de wijkraad over deze doelgroep te nuanceren. Door deze brug te slaan en beide groepen met elkaar in gesprek te brengen, heeft de Sinti gemeenschap toegang gekregen tot de publieke functie die de wijkraad inneemt.

Opvallend hierbij was dat de opbouwwerkers bruggen proberen te slaan, maar tegelijkertijd in hun relatie tot burgers en groepen in de samenleving zelf geen waardeoordeel uitspreken of standpunt innemen. Een van de opbouwwerkers vertelde dat ze haar mening liever niet uitspreekt omdat de meningsvorming van mensen tegenwoordig “wispelturig” is. Zo vertelde ze dat er bewoners zijn die haar uitdagen om achter hun ideeën te gaan staan, zoals blijkt uit het volgende citaat.

“Ik heb een aantal keren meegemaakt dat ze echt boos zijn, omdat ik niet zelf in een geel hesje meeloop. Wanneer ga jij eindelijk ook eens een keer met ons samen daarvoor strijden?”

Dit is een mooi voorbeeld hoe burgers sociaal werkers aanspreken op hun normatieve basis. Tegelijkertijd bleek uit het gesprek met de opbouwwerker dat ze uit persoonlijke overweging niet mee wil lopen, omdat ze hun ideeën ongefundeerd en ongenueanceerd vindt, en ze te veel worden geleid door emoties. Ze kiest er liever voor om het publieke gesprek hierover aan te gaan met deze

groepen burgers om de beeldvorming te nuanceren. De opbouwwerkers maken dus wel structurele vraagstukken in de samenleving bespreekbaar tussen groepen burgers, maar positioneren zichzelf daarmee niet zonder meer achter burgers.

In hun verhalen over de relatie met beleidsmakers zien we dezelfde positionering naar voren komen, deels gemotiveerd vanuit de intentie om de financier niet teveel voor het hoofd te stoten. Het onderstaande citaat is een voorbeeld van de wijze waarop een opbouwwerkers het conflict met de gemeente en de politiek bewust uit de weg gaan:

"Ik vind het inderdaad lastig, want ik zie dat de gemeente zich niet aan de afspraken heeft gehouden. Dus gesprekken met buurtbewoners hebben geen zin meer. De gemeente moet met iets komen. Maar ik zie ook dat die buurtbewoners ook niet zo correct zijn en daar moet ik dan in laveren. Ik ga daar niet in mee van jongens inderdaad jullie hebben gelijk. De gemeente heeft haar afspraken niet correct nageleefd."

Zoals gezegd door een opbouwwerker: *"de bokshandschoenen worden niet aangetrokken"*. Uit de citaten blijkt dat de opbouwwerkers zelf wel een oordeel hebben, maar dit niet uitspreken richting bewoners en beleid. Terwijl dit oordeel wel hun handelen lijkt te beïnvloeden. Door deze gematigde benadering wordt minder het gevecht aangegaan met beleid om op te komen voor de belangen van burgers. In plaats daarvan hebben de opbouwwerkers regelmatig contact met beleidsmakers met de intentie om hen vanuit een samenwerkingsrelatie te informeren over signalen uit de buurt.

Mobiliseren van burgers en agenderen van signalen

Uit de verhalen van de opbouwwerkers blijkt dat zij signalen uit de buurt verzamelen door groepen mensen te organiseren en te mobiliseren. Door *"mensen om de tafel te zetten"* rondom een gemeenschappelijk thema, helpen ze bewoners met het oppakken van een signaal en gesprekspartner te worden van de gemeente. Dit is kenmerkend voor de derde vorm van politiserend werken waarbij problemen op de politieke tafel worden gelegd om tot beleidsverandering te komen. Wat ze hierbij belangrijk vinden is dat bewoners een constructieve houding aannemen richting de gemeente, hieruit blijkt dat ze vooral vanuit een samenwerkingsrelatie willen werken. Deze benadering kenmerkt de coalitievormende strategie van de beleidsgerichte vorm. Een voorbeeld hiervan is dat ze bewoners helpen om hun wensen en behoeftes constructief te formuleren en daarmee signalen te agenderen:

“Hoe kun je al het gezeik, ik zeg het even heel plat, omvormen naar iets structureels. Iets concreets en iets wat je op de agenda kunt zetten. Dus niet alleen het klagen, de negativiteit uiten. Maar hoe kun je dat vervolgens bundelen, concreet en inzichtelijk maken.”

Daarnaast gaven ze aan het belangrijk te vinden dat burgers vroegtijdig instappen, stappen in het beleidsproces, om het beleid aan de voorkant te kunnen beïnvloeden. Uit ervaring weten ze namelijk dat dit nodig is om daadwerkelijk de mogelijkheid te hebben om beleid te kunnen beïnvloeden. Tegelijkertijd geven ze aan dat zij zelf goed geïnformeerd moeten zijn over landelijke en lokale beleidsontwikkelingen, en dit kunnen overbrengen aan bewoners zodat bewoners zelf hun signalen op het goede moment kunnen agenderen.

Ze beschreven hun taak vooral in termen van het kanaliseren van signalen en bewoners gidsen om deze signalen te agenderen. Echter, na het agenderen vinden ze dat hun taak stopt. Ze zetten zich niet af tegen beleid, overeenkomstig met de derde vorm van politiserend werken. In uitzonderlijke gevallen kiezen ze er wel voor om verder te gaan, bijvoorbeeld als ze merken dat een groep bewoners echt benadeeld wordt door beleidsinterventies of organisatiebelangen. Een van de opbouwwerkers formuleerde dit als: *“Dan moet je ook het mes pakken en de taart gaan snijden, en er niet enkel bij gaan zitten”*. Echter, dit is eerder uitzondering dan regel. Het roept de vraag op of opbouwwerkers daadwerkelijk structurele vraagstukken aan de kaak stellen. Een van de opbouwwerkers maakte zich hier zelf ook zorgen over:

“Het raakte aan de kwetsbaarheid van mensen in armoede en dat wil je eigenlijk ook altijd agenderen. De signaalfunctie, maar daar hebben we het in ons gesprek ook met de professionele standaard heel vaak over gehad, dat is gewoon iets wat helemaal verdwijnt bij ons. We hebben het er nog wel eens over. Het is niet weg. Het is ook niet dat het er niet mag zijn, maar het is iets waar we niet een actieve rol in hebben. Terwijl we als collega's vaak tegen elkaar zeggen dat we zo graag willen dat we het af en toe ook echt kunnen uitdragen naar de politiek toe.”

Als reden voor deze terughoudendheid geeft een opbouwwerker de volgende verklaring:

“Het is niet dat we het niet mogen, maar het is gewoon iets wat niet heel erg in beeld is bij onszelf. Dus we zeggen wel eens tegen elkaar, eigenlijk zouden we dat signaal moeten afgeven, maar dat is dan ook iets waarvan je denkt, dat is echt iets waar je over na moet denken. Hoe doe je dat dan?”

Het onderdompelen van publieke professionals in de leefwereld van burgers

De opbouwwerkers namen dus niet de positie in om samen met burgers op te trekken tegen het systeem. Ze zien zichzelf eerder als een bruggenbouwer die burgers en beleidsmakers bij elkaar brengt. Uit de gesprekken met de opbouwwerkers blijkt dat ze voornamelijk werken aan de beeldvorming van beleidsmakers over de leefwereld van burgers. Dit vertoont overeenkomsten met de assertieve benadering (de vierde vorm) die op een constructieve wijze dominante denkpatronen en beeldvorming probeert te doorbreken. Hiermee proberen ze beleidsmakers uit te dagen om zich te verplaatsen in de leefsituatie en noden van burgers, en op zoek te gaan naar gemeenschappelijke belangen.

Om beleidsmakers kennis te laten nemen met de leefwereld van burgers blijkt het nodig te zijn om ze letterlijk onder te dompelen in de wijk. Opbouwwerkers nodigen beleidsmakers uit om achter de tekentafel vandaan te komen om in gesprek te treden met de mensen in hun eigen leefomgeving:

“Het gaat dan ook letterlijk over een buurt met bewoners met jonge kinderen, waarvan de gemeente zegt in onze planning staat dat hier geen kinderen wonen. Dus die speeltuin gaat weg. Toevallig is daar een jong gezin komen wonen. Een aantal vluchtelingen gezinnen en Poolse arbeidsmigranten met kinderen. Dan heb je daar opeens heel veel kinderen. Zo'n ambtenaar die kan dan heel erg vasthouden aan: dit is een categorie A wijk. Dus volgens de regels gaat die speeltuin weg. Het fijne is dat je zo'n man nu uit kunt nodigen en zeggen kom eens een kop koffiedrinken in de wijk.”

De opbouwwerkers hebben ervaren dat dergelijke acties beleidsmakers helpt om een realistisch beeld te krijgen van de buurt en de vraagstukken die daar spelen. Ze gaven aan dat beleidsmakers om die reden zelf ook graag de buurt in willen gaan en verwachten van opbouwwerkers dat zij hen hierbij helpen. Tegelijkertijd valt op dat het niet gaat om structurele vraagstukken in de samenleving, maar om meer praktische thema's in het dagelijkse reilen en zeilen in de buurt.

Door met beleidsmakers de buurt in te gaan, proberen de opbouwwerkers meer realisme te brengen in het beleid. Daarmee kunnen ze beleidsidealen afzetten tegen de werkelijkheid. Als beleidsmakers gesprekken voeren met burgers en zelf ervaren en zien in welke leefomgeving zij wonen, kunnen ze zich veel beter verplaatsen in de situatie en noden van burgers. Door

de dialoog aan te gaan met burgers weten ze beter wat er speelt en kunnen daardoor de emoties die bewoners hierbij hebben beter plaatsen en begrijpen. Het verruimt tevens het aantal gesprekspartners van de beleidsmakers, zij spreken andere mensen dan de vaste vertegenwoordigers van de buurt die de spreekbuis van de buurt vormen in de verschillende gremia.

De opbouwwerkers investeren niet alleen in het verruimen van de beeldvorming van beleidsmakers, maar ook van professionals van publieke organisaties waar opbouwwerkers mee samenwerken. De opbouwwerkers vertelden dat interventies van andere professionals in het publieke domein soms gebaat zijn bij een betere beeldvorming over de leefwereld van mensen in de buurt. Doordat zij niet altijd even goed in beeld hebben wat de situatie en de noden zijn van bewoners, komen zij soms met oplossingen die niet realistisch zijn en niet aansluiten bij wat bewoners nodig hebben of willen, zoals het onderstaande voorbeeld illustreert:

“Wij zijn daarin vaak de realistische lijn geweest. Jullie kunnen daar dan die visie of droom hebben maar de werkelijkheid is dit. [...] Zorgverleners hadden het idee dat als zij een inloopmiddag organiseren voor mensen met een beperking dan komen de buurtbewoners ook wel gewoon aanwaaien. Of als onze mensen veel meedoen aan activiteiten, dan wordt dat door onze maatschappij overgenomen. Maar dat is natuurlijk niet zo. Daardoor ontstonden wel spanningen tussen groepen. [...] Dat snappen wij ook. Dit soort situaties brengen wij naar voren om te laten zien: dit is wat in de werkelijkheid gebeurt. Maar hoe kunnen wij hier nu samen iets van maken waardoor het wel werkt.”

DISCUSSIE

Het doel van de studie was om met een explorerend kwalitatief design te onderzoeken hoe opbouwwerkers betekenis geven aan het begrip politiserend werken in hun werk. De studie heeft drie algemene bevindingen.

De eerste bevinding is dat de opbouwwerkers voornamelijk een pragmatische benadering praktiseren die overeenkomt met wat Hermans beleidsgericht werken noemt, ondanks dat ze het begrip niet associeerden met hun dagelijks werk. De opbouwwerkers nemen geen stelling tegen beleid, maar manoeuvreren vanuit een coöperatieve netwerkbenadering tussen verschillende belangen, zonder daarbij zichzelf te positioneren.

De tweede bevinding is dat de opbouwwerkers zich inzetten voor de sociaal maatschappelijke positie van burgers door groepen burgers te mobiliseren om hun signaal op de politieke agenda te krijgen en vroegtijdig in het beleidsproces in te stappen. Ze doen dit niet samen met burgers, waardoor burgers in de politieke arena op de achtergrond blijven. Ook dit komt overeen met een beleidsgerichte benadering.

De derde bevinding is dat de opbouwwerkers werken aan het overbrengen van de leefwereld naar het beleid, door bruggen te bouwen tussen groepen burgers, tussen burgers en beleidsmakers, en tussen burgers en andere publieke professionals. Hier zien we kenmerken terug van de assertieve vorm van politiserend werken. Echter, het leefwereld perspectief dat zij overdragen heeft nauwelijks betrekking op structurele vraagstukken, maar meer op dagdagelijkse thema's die burgers bezighouden. Het voorbeeld met de gele hesjes illustreert dit. Ze lijken meer gedreven te worden door praktische dan door professionele overwegingen, die kenmerkend zijn voor de assertieve benadering.

Echter, de data van onze studie beperken zich tot gesprekken met tien opbouwwerkers uit drie organisaties. Op basis van deze beperkte dataset zijn onze conclusies niet generaliseerbaar. Meer onderzoek is nodig om onze bevindingen verder te onderzoeken. Daarnaast is meer vergelijkend onderzoek nodig in verschillende sectoren. Het is bijvoorbeeld te verwachten dat politiserend werken een ander karakter krijgt in de residentiële zorg dan in het welzijnswerk. Daarnaast is meer inzicht nodig in de interactie tussen politiserende praktijken en de context waar sociaal werkers in opereren. Dit wordt opgepakt door de onderzoekers in een vervolgonderzoek. Evenals het bieden van concrete handvatten die sociaal werkers kunnen helpen om binnen de huidige beroepscontext politiserend te werken.

Ondanks de kleinschalige opzet, draagt ons onderzoek wel bij aan de kennisontwikkeling over hoe sociaal werkers zich positioneren in de politieke arena tussen beleid en burgers. De uitkomsten van de studie bevestigen dat sociaal werkers zich weinig kritisch opstellen in relatie tot beleid, maar niet per definitie opkomen voor belang van de meest kwetsbare mensen in de samenleving (Botman & Gradener, 2019; Hoijtink, 2015; Spierts, 2013; Van Pelt & Spierts, 2019). De angst die opbouwwerkers aangeven om politieke of organisatorische belangen te schaden, schetst een beeld van sociaal werkers die, als het erop aankomt, weinig opkomen voor de belangen van de burgers. Ook hier komt het pragmatisme weer naar boven. Dit roept de vraag op in hoeverre opbouwwerkers in staat zijn of bereid zijn om daadwerkelijk structurele vraagstukken zoals armoede en ongelijkheid aan de kaak te stellen. Het lijkt de opbouwwerkers te ontbreken aan een stuk assertiviteit om mensenrechten te praktiseren. De opbouwwerkers tonen een bescheidenheid

EEN EXPLORATIEF KWALITATIEF ONDERZOEK NAAR POLITISEREND WERKEN IN HET OPBOUWERK

die aansluit bij de boodschap van Boone, Roets en Roose (2019) en anderen (Dijkstra & Knevel, 2019; Van Ewijk, 2014; Marston & McDonald, 2012). Zij pleiten ervoor dat sociaal werkers als beleidsactoren en voorhoeders en experts op het terrein van onrechtvaardigheid dienen te starten vanuit een bescheiden positie in plaats van vanuit een heldenrol. Een dergelijke bescheiden rol vraagt van sociaal werkers om zich te verdiepen in de betekenis die verschillende groepen en belanghebbenden geven aan een sociaal vraagstuk. Een sociaal werker als beleidsactor is dan meer een vertaler en bruggebouwer tussen conflicterende perspectieven in de samenleving. Deze vorm van politiserend werken hebben we nadrukkelijk teruggezien bij de opbouwwerkers en komt slechts zijdelings terug in de vier vormen van politiserend werken van Hermans (2014). Het ondersteunt het werk van Scott (1998), die stelt dat om 'irrationeel beleid' tegen te gaan beleidsmakers over 'metis' moeten beschikken: praktische kennis die lokaal en informeel is, flexibel ingebed is in de lokale situatie, en dus opgehaald moet worden door met professionals en burgers in gesprek te gaan. Onze studie laat zien hoe de opbouwwerker een belangrijke brugfunctionaris kan zijn in het ter beschikking stellen van deze 'metis'. Niet alleen naar beleid, maar ook naar de bredere samenleving en andere publieke professionals. Dit laatste biedt ruimte voor een bredere opvatting van politiserend werken, dat niet enkel plaatsvindt in de directe relatie tussen sociaal werk en beleid.

Wanneer de al toegepaste brugfunctie gecombineerd wordt met een kritische rol, kunnen sociaal werkers niet enkel vanuit 'metis' signalen uit de samenleving aan de kaak te stellen, maar hier ook het publieke debat over voeren. Dit vraagt om een weloverwogen balans tussen wat Debaene en Bouchaute (2019) het deliberatieve model (politiserend werken als dialoog) en het agonisch model (politiserend werken als tegenspraak) noemen. Het eerste gaat om het faciliteren van een respectvolle discussie en dialoog rondom gemeenschappelijke uitdagingen. Het tweede gaat over de democratische ruimte in de samenleving om open te staan voor discussie en tegenspraak vanuit mensen en groepen die kritisch zijn tegenover het gevoerde beleid. Dit is een lastige exercitie voor sociaal werkers, dat om die reden structurele aandacht behoeft in sociaal werk opleidingen (Botman & Gradener, 2019; Scholte, 2018).

DISCLOSURE OF INTEREST

No conflict of interest. Het onderzoek in dit artikel hebben de auteurs uitgevoerd.

FUNDING

We hebben geen fondsen ontvangen voor het onderzoek.

REFERENTIES

- Bentham, G., & Wouters, H. (1973). *Sociale aktie: hoe en waartoe?* Lochem: B.V. Uitgeverij J.B. van den Brink & Co.
- Boone, K., Roets, G., & Roose, R. (2019). Social work, participation and poverty. *Journal of Social Work*, 19(3), 309–326. doi: <https://doi.org/10.1177/1468017318760789>.
- Botman, S., & Gradener, J. (2019). Maak rechtvaardigheid tot kloppend hart onderwijs aan sociaal professionals. Sociale vraagstukken. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/maak-rechtvaardigheid-tot-kloppend-hart-onderwijs-aan-sociaal-professionals/>.
- Debaene, R., & Bouchaute, Van B. (2019). Politisering: de democratische opdracht van het sociaal werk. In K. Hermans, P. Raeymaeckers, R. Roose, & C. Vandekinderen (Eds.), *Sociaal werk. Mensenrechten in praktijk* (pp. 64–82). Leuven: LannooCampus.
- De Turck, B. (1978). *Politiserende hulpverlening. Een oriëntering*. Nijmegen: Link.
- Dijkstra, P., & Knevel, J. (2019). Politiseren in het sociaal werk is niet alledaags, sociaal werk wel. Sociale Vraagstukken. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/dossiers/politisering-sociaal-werk/>.
- d'Hertoge, M., & Van Oyen, E. (2017). Politiserend werken: de kern van het jeugdwelzijnswerk. In I. Castit & F. Van Oyen (Red.), *Macht in vraag gesteld: strategieën en werkvormen in het jeugdwelzijnswerk* (pp. 19–27). Leuven/Den Haag: Acco.
- Dozy, M. (2008). *Het is altijd het beroep van de toekomst geweest*. Zutphen: Uitgeversmaatschappij Walburg Pers.
- Duyvendak, J. W., & Tonkens, E. (2017). Decentralisaties lijden onder een democratisch tekort. *Sociale Vraagstukken*. Retrieved from <http://socialevraagstukken.nl/decentralisaties-lijden-onder-een-democratisch-tekort/>.
- Gerrits, F., & Vlaar, P. (2010). *Competentieprofiel opbouwwerker*. Utrecht: Movisie.
- Gradener, J. (2017). Politiserende opbouwwerk. *Vakblad Sociaal Werk*, 4, 27–29.
- Grymonprez, H., & Debruyne, P. (2017). Sociaal werk zal politiek zijn of niet zijn. Vermarkting legt hypotheek op politiserend werken. *Sociaal.net*. Retrieved from <https://sociaal.net/achtergrond/sociaal-werk-zal-politiek-zijn/>.
- Hartman, J., Knevel, J., & Reynaert, D. (2016). Manifest: Stel mensenrechten centraal in het sociaal werk. *Sociale Vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/stel-mensenrechten-centraal-in-het-sociaal-werk/>.
- Hermans, K. (2014). De signaalfunctie en structureel sociaal werk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 23(3), 26–43. doi: <http://doi.org/10.18352/jsi.415>.
- Hermans, K., Raeymaeckers, P., Roose, R., & Vandekinderen, C. (2019). *Sociaal werk mensenrechten in de praktijk*. Leuven: LanooCampus.

- Hojtink, M. (2015). Thermometers van pijn. Signalering en de energie van sociale Rechtvaardigheid. *Maatwerk, vakblad voor maatschappelijk werk*, 27(1), 7–11.
- IFSW. (2014). *Global definition of social work*. Retrieved from: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>.
- Jansson, B. S. (2014). *Becoming an effective policy advocate: from policy practice to social justice* (7th ed.). Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Marston, G., & McDonald, C. (2012). Getting beyond heroic agency in conceptualizing social practitioners as policy actors in the twenty-first century. *British Journal of Social Work*, 42, 1–17. doi: <http://doi.org/10.1093/bjsw/bsc062>.
- Miles, M., Huberman, M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Scott, J. (1998). *Seeing like a state. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Scholte, M. (2018). Het sociaal werk op de barricaden. *Sociale vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/het-sociaal-werk-op-de-barricaden/>.
- Sluiter, S. (2010). *Signalering in het sociaal-agogisch werk. Met het oog op de samenleving*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Spierts, M. (2013). *Stille krachten van de verzorgingsstaat: de precaire professionalisering van de sociaal-culturele beroepen*. Amsterdam: Marcel Spierts Onderzoek & Ontwikkeling.
- Vandekinderen, C., Hermans, K., Raeymaeckers, P., & Roose, R. (2019). Het DNA van sociaal werk in vijf krachtlijnen. In K. Hermans, P. Raeymaeckers, R. Roose, & C. Vandekinderen (Eds.), *Sociaal werk. Mensenrechten in praktijk* (pp. 30–41). Leuven: LannooCampus.
- Van Ewijk, H. (2014). *Omgang met sociale complexiteit. Professionals in het sociale domein*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Van Pelt, M. (2020). Liever politisering dan toedekkende consensus in het sociaal werk. *Sociale Vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/rubrieken/analyse-xl/liever-politisering-dan-toedekkende-consensus-in-het-sociaal-werk/>.
- Van Pelt, M., & Spierts, M. (2019). Vlaanderen: een inspiratiebron voor Nederlands sociaal werk. *Sociale vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/vlaanderen-een-inspiratiebron-voor-nederlands-sociaal-werk/>.
- Veldboer, L. (2002). *Trends in grootstedelijk welzijnswerk. De thema's, de identiteit, de knelpunten en de keuzes verkend vanuit Rotterdam*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Veldboer, L. (2019). Sociaal werk: niet politiseren maar laveren. *Sociale vraagstukken*. Retrieved from <https://www.socialevraagstukken.nl/take-back-the-balance/>.